

Тележкіна О. Вербалізація образу матері у поетичних творах Василя Борового (за матеріалами збірки «Червоне сонце Каєркана») / О. Тележкіна // **KALBA IR KONTEKSTAI. Mokslo darbai.** 2015 m. VI (2) tomas. Lietuvos edukologijos universitetas. Filologijos fakultetas. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2015. – P. 139–144.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ МАТЕРІ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ВАСИЛЯ БОРОВОГО (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗБІРКИ «ЧЕРВОНЕ СОНЦЕ КАЄРКАНА»)

Тележкіна Олеся

Національний фармацевтичний університет, вул. Пушкінська, буд. 53, Харків, Україна,
olesya_ukr@bk.ru

Verbalization of the mother image in poetry by Vasyl Borovoy (on the book “The red sun of Kayerkan”)

The article deals with the lingual content of poetry by Vasyl Borovoy in the book «The Red Sun of Kayerkan». The researcher uses such research methods as observation, description, contextual and stylistic analysis. The aim of the study is to determine linguistic units used for verbalization of the mother image as an important language and aesthetic component of the artistic world of the poet, and to characterize the peculiarities of these linguistic units functioning in poetic speech of the artist.

*Monitoring the linguistic expression of the studied image has showed that in the poetry of V. Borovoy the mother means a good, light, love, wisdom, life; she is a dear mother-earth, she acts as a life-giving principle. For verbalization of the mother image in his poetic collection «The Red Sun of Kayerkan» V. Borovoy actively uses language and expressive means of different levels of organization of the Ukrainian language. To uncover an artistic concept the artist uses with a stylistic aim the following types of sentences: imagery (epithets: quiet, tender, tired mother, broken with age or hard work, golden tears; comparison: mother darkened like a soil; metaphors: world in a tiny tear, anxiety broke in a bunch of ash, terminate hopes, to read anguish), vocabulary (words with antonymous meaning: it is both **cold** and **drearily** / Without your **kindness** and **warmth**, lexemes inherent in everyday conversational speech: throw ground), phraseology (idioms (traditional: to praise God, it is dawning in the window and transformed: you haven't treaded the ground for a long time) and author aphorisms: Go truth - my cross is upon thee, / Whatever is in the world), grammar (different parts of speech (including verbs: And the hope has so **diminished**, / And has already **turned into a spark**, / That has not **smouldered** – **reduced to ashes**, / And couldn't **incinerate**) types of sentences (including the broken one: There is no mother any more - had barely a little one left the cradle, / Father was taken by a train ...).*

Key words: verbalization, language and expressive means, language and aesthetic component, artistic world, image of mother, metaphor, metaphorical image, metaphor, epithet, comparison, idiom, antonymous meaning, broken sentence, complex sentences.

Жінка-мати посідає особливе місце в культурі кожного народу, оскільки вона є основою світобудови – берегинею роду людського і його духовних цінностей. Відтак образ матері неодноразово ставав предметом дослідження в різних галузях наукового знання, зокрема і в сучасній та закордонній лінгвістиці. До вивчення мовно-виражальних засобів відтворення образу матері в різний час зверталися М. Алексеєнко, Є. Бартмінський, Г. Вальтер, Н. Венжинович, А. Горнятко-Шумилович, М. Кучинська, Дж. Лакофф, В. Мачек, В. Мокієнко, Н. Охота, С. Помирча, В. Телія, Н. Шарапова, Н. Шведова, В. Яковлева та ін. Незважаючи на важливість розроблення цього питання для вітчизняної мовознавчої науки, дотепер не були досліджені засоби вербалізації образу матері у поетичних творах Василя Борового. Тим часом у його поезіях цей образ відіграє важливу роль як мовно-естетичний компонент художнього світу митця. Це й визначає актуальність звернення до аналізу мовної реалізації образу матері у віршованих творах В. Борового.

Мета статті – дослідити засоби омовлення образу жінки-матері у творах В. Борового на матеріалі поетичної збірки «Червоне сонце Каєркана». Для досягнення цієї мети нам необхідно виконати такі

завдання: визначити мовні одиниці, використані для опоетизування образу матері, і схарактеризувати особливості їх функціонування у поетичному мовленні митця. Окреслені в роботі завдання визначили методи дослідження: спостереження, опис, контекстуальний і стилістичний аналіз.

Спостереження за мовним вираженням досліджуваного образу засвідчили, що ліричний герой В. Борового називає найріднішу людину в світі матір'ю (*Скільки нині в матері думок* (Боровий, 2014, 65), *А матері вишнева шепче гілка* (Боровий, 2014, 106)), мамою (*Ви бачили мою маму?* (Боровий, 2014, 40)), матінкою (*За Україну – синів твоїх, Русь, – / Матінка стала в куточку і молиться* (Боровий, 2014, 56)), матусею (*Деся затоплює грубку самотня матуся* (Боровий, 2014, 57), *Моя матуся візьме дрібку солі / Та хліба шмат і понесе корові* (Боровий, 2014, 105)), ненькою (*В очах неньки читаю тугу* (Боровий, 2014, 78), *Лагідний промінь упав скісно на руки неньки* (Боровий, 2014, 79)). Уводячи в поетичну оповідь іменники з демінутивними суфіксами, автор передає ніжне і трепетне ставлення до матері.

Поет створює життєпис матері. Вона рано стала сиротою:

Неньки не стало – ледве мала залишила колиску,

Батька ж – поїздом... (Боровий, 2014, 40) – трагічність того, відбувалося підкреслюється обірваним реченням;

рано стала вдовою:

Лист опадав над весіллям, а на те літо – вбито.

Мужа її убито! Ким?.. Не розкаже ніч (Боровий, 2014, 40)

і не зазнала повноти подружнього щастя:

Наче нитки в прядильні – хто обірвав надії?

Іваночку, мій Іване, не довго топтав ти ряст... (Боровий, 2014, 40) – гіркота болю жінки передана метафорою *обірвати надії* і трансформованим фразеологізмом *не довго топтав ти ряст* (мовиться про чоловіка),

жила у скруті:

Не мала хати, ні добра... нічого (Боровий, 2014, 41) – художній задум автор реалізує за допомогою нанизування форм заперечення: *не – ні – нічого*.

Жінка-мати у поета постає як трудівниця, зморена одвічною роботою:

...іще спить земля, котру вергала мати весь свій вік,

бо ж треба було, бо вдова, бо діти... (Боровий, 2014, 79) – ужите емоційно забарвлене дієслово *вергати*, властиве розмовно-побутовому стилю, підкреслює усю тяжкість праці матері на землі, однорідні підрядні причини, виражені еквівалентами непоширених односкладних речень, розкривають неможливість жити по-іншому: *бо ж треба було*, тому що не було ніякої нізвідки допомоги: *бо вдова, бо діти* – така номінативна подача дозволяє автору зробити акцент на головних, на його думку, моментах життя.

Стан матері, яка увесь вік тяжко працювала, поет передає за допомогою епітетів *утомлена, ізломлена*:

А ти, задумавшись, утомлена,

Обперлась тихо на граблі –

Літами чи трудом ізломлена.

Схилилась важко до землі (Боровий, 2014, 105)

і виразного порівняння старої матері із землею:

А мати, натрудившись біля грядки,

Стара вже, потемніла, мов земля,

Задумалась... (Боровий, 2014, 106).

Цим порівнянням митець підкреслює нерозривний зв'язок матері і землі: земля – це не лише наділ, на якому мама вік звікувала у тяжкій праці, земля – це Священна Мати, яка дала їй життя, якій поклонялася і яка прийме її у своє лоно. Таке ставлення до землі поет підкреслює вжитим повторюваним складним іменником *земля-матінка* й епітетом до нього *всемогутня*:

– Кому біла поклони?

– Землі-матінці...

– Уклонись мені, і я поведу тебе в світлі оселі, бо я – Бог!

– Уклонюсь землі-матінці, бо стану частинкою її, *всемогутньої*... (Боровий, 2014, 79).

Для ліричного героя Василя Борового рідна мати і земля-мати – нероздільні, їх непорушну єдність і важливість у його житті митець передає такими рядками:

І двоє найрідніших в світі:

Ти, посивіла, – і земля (Боровий, 2014, 105), де числівник *двоє* конкретизується особовим займенником *ти* (за контекстом – мати) й іменником *земля*.

Та в тяжкому удовиному житті була й радість – син, що автор передає за допомогою фразеологізмів:

З роботи вдова повернеться,

поплаче і славить Бога:

І в неї в шибці світає, зростає в неї синок (Боровий, 2014, 40).

Та недовгим було й щастя світлого материнства, що поет відтворює дієсловами негативної конотації:

Сам Бог, напевне, позаздрив:

прийшли і сина забрали... (Боровий, 2014, 40).

Митець говорить: все життя матері пройняте тугою, повнота якої відтворена за допомогою дієслівної метафори:

В очах неньки читаю тугу (Боровий, 2014, 78);

тривоною за долю сина, яка ніби оживає в метафоричному образі:

Коли не по скарби багаті

Й мене на Північ повезли, –

Тривога мами в нашій хаті

Спахнула купкою золи (Боровий, 2014, 38).

Тривога матері скраплюється у сльози:

Сіла перепочити – перед ворітнями смерті,

Перебира пережите очима повними сліз.

<...>

А біля неї Ангел, зажурено Ангел смерті

Стоїть, а сльоза йому котиться –

і сам не знає, чому (Боровий, 2014, 40).

Плаче не лише мати, а й піч – її помічниця й годувальниця:

Золотими слізьми піч із мамою плаче... (Боровий, 2014, 57).

Сльози у творах В. Борового набувають метафоричного значення: поет вживає епітети *сирітські*:

Та до престолу Бога й сирітські доходять сльози (Боровий, 2014, 40),

удовині:

Крутиться світ шалений – війни, перевороти,

Тільки печаль незмінна, як удовина сльоза (Боровий, 2014, 40). Найбільш яскрава, на наш погляд, іменникова метафора *світ у сльозі*, ужита як назва циклу, присвяченого матері митця, й повторно відтворена в передостанній строфі першого вірша цього циклу:

Лиш весь великий світ у неї

Тремтів у крихітці сльози (Боровий, 2014, 38).

У поета мати – це світ світів, це Всесвіт, Всесвіт любові. У третьому вірші циклу «Світ у сльозі» знаходимо опис вдачі матері (її *доброта, теплота*), характеристики якої передають епітети *ласкава, тиха*, через протиставлення навколишньому світу (вживання слів з антонімічним значенням):

Як світ померк – і холодно і тоскно

Без доброти твоєї й теплоти.

<...>

Ласкава, тиха – не могла ти строго

На світ поглянуть навіть із труни (Боровий, 2014, 41).

Мати – це Всесвіт життєвої мудрості, яку поет вкладає в її вуста у вигляді авторських афоризмів-повчань:

Катюги, горлодери, лизоблюди

Кого я лиш не бачив на віку!..

А ти казала: – Люди – тільки люди,

Умій прощати вдачу їх людську (Боровий, 2014, 41)

або:

При колісці стане у журбі,

Ледь торкнеться пасемця волось:

«Йди правдиво – хрест мій на тобі,

Як уже на світі б не велось!...» (Боровий, 2014, 65).

Життя матері нескінченне, як безмежна її любов і глибока її мудрість. Воно залишається в її справах: автор про це говорить за допомогою складнопідрядного речення з підрядним допустовим:

Оце посіє, пухко заскородить –

Хай дощик росить, пестить вітровій.

Дасть Бог, на грядці виросте і вродить

Хоч добрим людям, може, як не їй... (Боровий, 2014, 106);

в її надії:

Та ще надія – так змаліла,

Що вже як іскорка була,

Яка й не тліла – попеліла,

І спопеліти не змогла (Боровий, 2014, 39), переданої за допомогою дієслівного ряду *змаліла – попеліла* і заперечення попередньо окресленої дії – *спопеліти не змогла*;

у тріпотінні крилець бджілки, що поет відтворює за допомогою яскравої метафори:

Коли понесли твою просту труну

Селом, де і ти прожила, як годиться,

На скорбний вінок твій,

на квітку дрібну

Бджола прилетіла – мала трудівниця.

І кожному дивним в ту хвилю здалось,

Що з світу дзвінкого,

з тепла і проміння –

У реквієм туги так ніжно вплелось

Життя золотого безсмертне гудіння (Боровий, 2014, 106).

Зі сказаного випливає, що мати у поезії В. Борового – це добро, світло, любов, мудрість, життя, це рідна земля-матінка як животворче начало.

Результати аналізу розглядуваного матеріалу дозволяють зробити висновок про те, що для вербалізації образу матері у поетичній збірці «Червоне сонце Каєркана» В. Боровий активно використовує різні мовно-виражальні одиниці української мови. Ужиті зі стилістичною метою образні (епітети, порівняння, метафори), лексичні (слова з антонімічним значенням, лексеми, властиві розмовно-побутовому мовленню), фразеологічні (фразеологізми (традиційні й трансформовані) й авторські афоризми), граматичні (різні частини мови й різновиди речень) служать для розкриття художнього задуму митця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровий, В. 2014. *Червоне сонце Каєркана*. Харків: Майдан

2. Венжинович, Н. 2014. Вербалізація концептів батько і мати у фраземах української мови (на матеріалі творів Т. Г. Шевченка). Із: *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород. Випуск 1 (31): 298–300.

3. Мачек, В. 2006. Концепт «мати» у системі світоглядних координат фемінінності. Із: *Семантика мови і тексту*. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ: 262–266.

4. Помирча, С. В. 2011. Архетипні жіночі образи в романі О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу...». Із: *Лінгвістичні дослідження*. Збірник наукових праць. Харків. Випуск 32: 97–100.

5. Стожук, А. 2014. Довічність віри й слова. Із: *Червоне сонце Каєркана*. Харків: Майдан: 5–20.

6. Сукаленко, Т. 2010. Метафоричне вираження концепту жінка в українській мові. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

7. Яковлева, В. Б. 2006. Лексема мати як компонент фразеологізмів у контексті етнокультурних концептів. Із: *Лінгвістичні дослідження*. Збірник наукових праць. Харків. Випуск 20: 36–43.

8. Яковлева, В. Б. 2007. Концепт як базова одиниця культурології (на прикладі етнокультурного концепту мати). Із: *Лінгвістичні дослідження*. Збірник наукових праць. Харків. Випуск 23: 93–100.

РЕЗЮМЕ

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ МАТЕРІ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ВАСИЛЯ БОРОВОГО (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗБІРКИ «ЧЕРВОНЕ СОНЦЕ КАЄРКАНА»)

Тележкіна Олеся

У пропонованій статті дослідник, застосовуючи такі методи дослідження, як спостереження, опис, контекстуальний і стилістичний аналіз, вивчає лінгвальне наповнення поетичних творів Василя Борового, розміщених у збірці «Червоне сонце Каєркана», з метою визначення мовних одиниць, використаних для вербалізації образу матері як важливого мовно-естетичного компонента художнього світу поета, й характеристики особливостей їх функціонування у поетичному мовленні митця.

Спостереження за мовним вираженням досліджуваного образу засвідчили, що мати у поезії В. Борового – це добро, світло, любов, мудрість, життя, це рідна земля-матінка як животворче начало.

Для вербалізації образу матері у поетичній збірці «Червоне сонце Каєркана» В. Боровий активно використовує мовно-виражальні засоби різних рівнів організації української мови. Ужиті зі стилістичною метою образні (епітети: *мати тиха, ласкава, утомлена, літами чи трудом ізломлена, золоті сльози*; порівняння: *мати, потемніла, мов земля*; метафори: *світ у крихті сльози, тривога спалахнула купкою золи, обірвати надії, читати тугу*), лексичні (слова з антонімічним значенням: *і холодно і тоскно / Без доброти твоєї й теплоти*, лексеми, властиві розмовно-побутовому мовленню: *вергати землю*), фразеологічні (фразеологізми (традиційні: *славити Бога, в шибці світає* й трансформовані: *не довго топтав ти ряст*) й авторські афоризми: *Йди правдиво – хрест мій на тобі, / Як уже на світі б не велось!*), граматичні (різні частини мови (зокрема дієслова: *Та це надія – так змаліла, / Що вже як іскорка була, / Яка й не тліла – попеліла, / І спопеліти не змогла*) й різновиди речень (зокрема обірване: *Неньки не стало – ледве мала залишила колиску, / Батька ж – поїздом...*) служать для розкриття художнього задуму митця.

Ключові слова: вербалізація, омовлення, мовно-виражальні засоби, мовно-естетичний компонент, художній світ, образ матері, метафора, метафоричний образ, метафоризація, епітет, порівняння, фразеологізм, антонімічне значення, обірване речення, складнопідрядне речення.